

**ГЕНДЕРНА ОСВІТА ТА ГЕНДЕРНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА
ТА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА**

У статті зроблено аналіз впровадження гендерного підходу в заклади дошкільної освіти, обґрунтовано та описано модель гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку. Автор приділяє особливу увагу дослідженню впливу гендерних стереотипів на процес соціалізації особистості дитини старшого дошкільного віку, співпраці батьків та педагогів у процесі гендерного виховання, а також готовності педагогічних працівників до реалізації гендерного підходу в освітній процес.

Ключові слова: гендерний підхід, гендерні стереотипи, гендерне виховання, модель гендерного виховання, діти дошкільного віку.

The article analyzes the implementation of the gender approach in preschool education, substantiates and describes the model of gender education of older preschool children. The author pays special attention to the study of the influence of gender stereotypes on the process of socialization of the personality of older preschool children, cooperation of parents and teachers in the process of gender education, as well as the readiness of teachers to implement a gender approach to education.

Keywords: gender approach, gender stereotypes, gender education, model of gender education, preschool children.

Постановка проблеми. На сьогодні Україна в умовах глобалізації та інтеграції, розповсюдження інформації завдяки новітнім технологіям змінюються цілі та завдання сучасної освіти в ЗДО. Інформаційний простір суспільства поступово іде на зміну традиційній системі навчання приходить особистісно-орієнтована, а традиційні методи замінюються інноваційними, які передбачають на сьогодні зміщення акцентів у навчальній діяльності, а саме спрямування на інтелектуальний розвиток дітей за рахунок зменшення долі репродуктивної діяльності, збільшення кількості завдань для пояснення навколишнього світу для сучасних дітей. Актуальність гендерного виховання дітей в ЗДО обумовлюється саме тим, що на сьогодні Україна перебуває на новому шляху входження до системи європейських держав.

Сучасна реформа освіти кардинально відрізняється від усіх попередніх тим, що вперше здійснюється за ідеями ціннісного буття людини, за логікою її історичного розвитку, яка передбачає повноцінний інтелектуально-духовний розвиток кожної особистості, її всебічну творчу самореалізацію.

На сьогодні проблема гендерного виховання дошкільників є актуальною як ніколи. Конституція України, Конвенція про права дитини, Закон України “Про дошкільну освіту”, Базовий компонент дошкільної освіти, Програма розвитку дитини дошкільного віку “Українське дошкілля” - всі ці документи спрямовують діяльність освітянина на формування життєвої компетентності кожної дитини, необхідність вивчення основ гендерних знань в системі освіти.

Вивчення практичного досвіду роботи вихователів закладів дошкільної освіти демонструє, що як у вихователів-початківців, так і у вихователів з великим педагогічним стажем виникають труднощі та проблеми з організацією гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукових джерел свідчить про те, що означена проблема є предметом дослідження багатьох учених. У своїх дослідженнях

завдання виховання та освіти з огляду на гендерну проблематику визначали. Добровича, Д. Ісаєва, В. Кагана, Д. Колесова, І. Кона, О. Кононко, Л. Кузнєцової, А. Макаренка, Т. Рєпіної, Т. Титаренко В. Сухомлинського, Т. Говорун, О. Кікінежді, Л. Татарнікова, Н. Чухим. Щодо проблеми гендерної вихованості то нею цікавилися не лише сучасні дослідники, але і видатні педагоги минулого.

Гендер соціально-психологічна характеристика, яка набута у процесі соціалізації, та формує людину, як чоловіка чи жінку і значною мірою визначається особливостями культури, традицій, звичаєвості, виховання, соціальними очікуваннями.

Метою статті є визначення впливу гендерної освіти та виховання на розвиток особистості дитини старшого дошкільного віку щодо формування гендерних стереотипів, гендерних ролей і гендерної поведінки.

З поставленої мети випливають наступні **завдання**:

1) проаналізувати досягнення світової та вітчизняної педагогічної думки щодо стану розвитку гендерної освіти та виховання;

2) дослідити прояви гендерних стереотипів у поведінці вихователів та батьків;

3) визначити комплекс умов ефективного гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку в ЗДО. Перед педагогами в ЗДО основним завданням є вибрати методи та форми організації роботи з дітьми, технології, оптимально відповідні поставленої мети розвитку особистості.

Виклад основного матеріалу. Аналіз світової та вітчизняної наукової літератури дозволяє констатувати той факт, що гендерна проблематика сьогодні відокремлюється у різних галузях освіти та педагогіки зокрема. Виникнення даного напрямку пов'язано із посиленням суперечностей між відтворенням патріархальних гендерних стереотипів у взаємодії статей та реальними трансформаціями гендерних відносин у сучасному українському суспільстві.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства відбуваються зміни у змісті теоретико-методологічних і практичних підходів в освітній галузі, зокрема по-новому визначається мета навчання і виховання дітей з урахуванням соціокультурних особливостей статі.

Гендерна проблематика в останні десятиліття постійно перебуває у центрі уваги Європейського співтовариства, яке формує гендерно-правовий простір, враховуючи гендерний аспект країн, що приєднуються до нього [1]. Заклади освіти України теж прийняли обов'язок щодо реалізації гендерної стратегії у навчально-виховні установи, згідно з Концепцією Державної програми гендерної рівності від 2015 року [1].

На основі цієї Концепції відбуваються вагомні зміни, створюються певні умови для ефективного впровадження у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади гендерних знань, формування у дітей відповідних уявлень, умінь тощо. Глибинний сенс таких дій полягає передусім у розробці відповідного змісту щодо гендерного виховання молоді, який має відповідати гендерній політиці держави [3].

На даний час найпоширенішим визначенням гендерної педагогіки у науковому середовищі є таке: «Гендерна педагогіка – це сукупність підходів, спрямованих на створення комфортних умов у навчальному закладі щодо соціалізації дітей, важливою складовою якої є самоідентифікація дитини як хлопчика або дівчинки» [3].

Вищезначене пов'язано з розумінням гендерного підходу в освіті, під яким уявляють індивідуальний підхід до прояву дитиною своєї ідентичності, що дає надалі особистості велику свободу вибору, можливості для самореалізації, допомагає бути досить гнучкою і уміти використовувати різні можливості поведінки [2].

Не викликає сумніву той факт, що впровадження гендерного підходу у вихованні молодого покоління в умовах сучасного ЗДО є особливо важливим. Розглянемо трактування гендерного підходу вітчизняними та іноземними науковцями.

На думку Є. Бабушкіна, Є. Базуєва, К. Воронова саме головне це слідування за прийнятим у суспільстві гендерним стереотипам, який обмежує розвиток особистісного

потенціалу дитини, тому, що саме гендерне виховання повинно бути орієнтоване на створення умов, вільних від жорстких стереотипів, які сприятимуть розвитку індивідуальних особливостей дитини, незалежно від статевої приналежності.

М. Радзивілова вважає, що не потрібно формувати чоловіка або жінку з заданими властивостями особистості, а потрібно створювати умови для розвитку індивідуальності. Важливо сприяти адекватній гендерній соціалізації. Основний акцент автор робить на формування гнучкості статево-рольової поведінки (виконання гендерних ролей) [5].

Дуже багато різних авторів розглядали дану проблему гендерного виховання дітей дошкільного віку розглядали О. Кудрявцева, К. Ушинський, С. Марутян, В. Сухомлинський, А. Палій, П. Плісенко, О. Прозументик, Т. Репіна, Л. Тараннікова, А. Коменський, С. Шаповалова. Ця тема актуальна для багатьох науковців та педагогів-практиків.

В контексті дослідження гендерне виховання інтерпретуємо як цілеспрямований, чітко організований і керований процес формування соціокультурних механізмів конструювання чоловічих та жіночих ролей, поведінки, діяльності, психологічних характеристик особистості, запропонованих суспільством своїм громадянам залежно від їх біологічної статі. Дослідники порушеної проблеми наголошували, що організовуючи гендерне виховання, важливо бути обізнаними про анатомічні і біологічні особливості, які є лише передумовами, потенційними можливостями психічних відмінностей хлопчиків і дівчаток. Ці психічні відмінності формуються під впливом соціальних чинників – суспільного середовища і виховання.

В результаті ми маємо можливість розглядати виховання дівчаток і хлопчиків не як початкову від народження особливість, а як явище, яке виробляється в результаті складної взаємодії природних задатків і відповідної соціалізації, а також з урахуванням індивідуальних особливостей кожної конкретної дитини.

Сучасна ситуація вимагає від дівчинки прояву не лише традиційно жіночих якостей (м'якості, жіночності, дбайливого ставлення до оточуючих), але і рішучості, ініціативності, уміння відстоювати свої інтереси і досягати результату. У хлопчиків не можна виховувати лише традиційно чоловічі якості, тому що реальність зажадає від них терпимості, чуйності, уміння прийти на допомогу тому, хто її потребує. Глобальними завданнями гендерного виховання на сучасному етапі є: формування сучасного, коректного і толерантного розуміння ролі чоловіка й ролі жінки в суспільстві та моделі поведінки певної статі; прищеплення культури взаємовідносин статей та ін. А конкретизація завдань, які мають вирішувати педагоги ЗДО в процесі гендерного виховання дітей дошкільного віку визначається таким чином:

1. Виховувати у дітей стійкий інтерес і позитивне ставлення до себе як об'єкта пізнання, до рідних, близьких людей, бажання бути приємним партнером у спілкуванні з ними; поглиблювати знання про розподіл усіх людей на чоловіків і жінок, про зміст понять «хлопчик», «дівчинка», сприяти статевій ідентифікації.

2. Формувати здорове ставлення дітей до статевих відмінностей, до народження дитини; вчити реагувати на прояви сексуального розвитку дітей різних статей коректно і компетентісно.

3. Підтримувати фізичне і психічне здоров'я дітей, радість світосприйняття, оптимістичне ставлення до навколишнього світу.

4. Розвивати уявлення про себе та інших людей як про осіб фізичних і соціальних – зі своїми недоліками, типовими й індивідуальними особливостями.

5. Створювати умови для набуття досвіду відносин з навколишнім світом у цілому і світом людей зокрема.

6. Стимулювати самостійність, уміння здійснювати мотивований вибір, віддавати комусь/чомусь перевагу; розвивати емпатію як якість особистості – вміння відчувати і розпізнавати стан і настрій людей, поводитися відповідно до них, керувати своїми емоціями і поведінкою.

7. Збагачувати свої знання про свою сім'ю, рід, сімейні реліквії, традиції.

8. Ознайомлювати з основними функціями сім'ї як психологічної групи і соціального інституту, з розмаїттям соціальних ролей, їх особливостями тощо.

9. Закладати основи подолання гендерних стереотипів відповідно соціальних ролей статей [4].

Іншим важливим аспектом гендерного виховання дітей є готовність педагогів до такого виду діяльності. Але в практичній площині розвиток статево-рольової ідентифікації дітей дошкільного віку відбувається стихійно, під впливом зовнішніх чинників, або не здійснюється зовсім. Це відбувається більшою мірою через відсутність відпрацьованих методик статево-рольового виховання дітей та сучасної супроводжувальної методичної літератури. Крім того, подолання гендерних стереотипів не можливо без спільних зусиль як педагогів, так і батьків [4]. Часто компетентність педагогів не включає знання про закономірності та особливості гендерної соціалізації дівчаток / хлопчиків; вміння організації типових і проблемних педагогічних ситуацій в процесі гендерної соціалізації; навички структурування і впорядкування педагогічних ситуацій, вміння узгоджувати педагогічні зусилля з реальними ситуаціями і індивідуальними особливостями, соціальними умовами життя дитини.

На нашу думку, ефективність гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку напряду залежить від інформаційно-методичної підтримки педагогів і батьків з гендерної ідентифікації та самореалізації особистості хлопчика / дівчинки, створення навчально-методичних посібників виховання дошкільнят в процесі гендерної соціалізації, проведення бесід із молодими батьками; організації педагогічного консультування батьків з наданням практичної допомоги в сімейному вихованні щодо гендерних питань.

Таким чином, проблема забезпечення гендерної соціалізації дітей старшого дошкільного віку є однією з домінуючих проблем в гендерній освіті. Поточні пріоритети у вихованні немає дівчат і хлопців у встановленні суворих стандартів мужності або жіночності, і у вихованні дітей різної статі, однаково здатні до самоствердження та реалізації власних можливостей; у пошуках шляхів побудови партнерських відносин між хлопцями і дівчатами, яких виховували представники кожного статі людства, щирість, взаєморозуміння.

Висновки. Підбиваючи підсумок всього вище наведеного, можна констатувати наступне: для того щоб гендерний підхід у вихованні дітей став реальністю українського освітнього середовища, необхідно, як мінімум, створення декілька умов:

- а) серйозна теоретична і методична база, яку можуть підготувати педагоги-дослідники;
- б) відповідна нормативна база в документах органів управління соціальним вихованням;
- в) формування у педагогів розуміння необхідності гендерного підходу та спрямування на його реалізацію;
- г) змістовна і методична психолого-педагогічна підготовка учасників гендерного виховання до реалізації гендерного підходу[6].

Отже, на сьогодні модель гендерного виховання дітей старшого дошкільного віку представляє складну системну освіту, що забезпечує в результаті гендерну вихованість дитини.

Цій процес відбувається упродовж усіх років навчання дитини й може бути реалізованим тільки за умови систематичної науково-організованої виховної роботи з дітьми та батьками, проведення різних форм роботи, які сприяли б вихованню у дітей старшого дошкільного віку як загальної, так і гендерної культури. Успішний перебіг такого виховного процесу реалізується за допомогою створення організаційно-педагогічних умов.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Про схвалення Концепції комунікації у сфері гендерної рівності від 16 вересня 2020 р. № 1128-р.
2. Гендерні дослідження : прикладні аспекти : монографія / В. П. Кравець та ін.; за наук. ред. В. П. Кравця. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2013. 448 с.

3. Калуська Л.В. Комплексна програма розвитку, навчання та виховання дітей дошкільного віку «Соняшник». Тернопіль : Мандрівець, 2014. 144 с.

4. Перлова Ю.В. Преемственность гендерного воспитания детей старшего дошкольного и младшего школьного возраста : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Екатеринбург, 2014. 23 с.

5. Федурин К.С. Гендерный подход в современном образовании. URL: <http://conf.sfu-kras.ru>.

6. Гендерна педагогіка: Хрестоматія / за ред. В. Гайденко; пер. з англ. В. Гайденко, А. Предборської. Суми: Університетська книга, 2006.

УДК 373.24

Ольга Мельниченко, Ірина Дяченко
(Київ, Україна)

РОЗВИТОК ЕЛЕМЕНТАРНИХ ОСНОВ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття присвячена розвитку елементарних основ критичного мислення дітей старшого дошкільного віку засобами ситуативно-ігрових вправ. В ній розкриваються ключові поняття проблеми та сутність розвитку елементарних основ критичного мислення у дітей старшого дошкільного віку, визначаються та обґрунтовуються критерії ефективності формування елементарних основ критичного мислення у дітей старшого дошкільного віку за допомогою ситуативно-ігрових вправ. Особливу увагу автор приділяє аналізу технології формування та розвитку критичного мислення у дітей дошкільного віку.

Ключові слова: критичне мислення, розвиток критичного мислення у дітей старшого дошкільного віку; технологія формування та розвитку критичного мислення; ситуативно-ігрові вправи.

The article is devoted to the development of the basic foundations of critical thinking of older preschool children by means of situational and game exercises. It reveals the key concepts of the problem and the essence of the development of the basic principles of critical thinking in older preschool children, defines and substantiates the criteria for the effectiveness of the basic principles of critical thinking in older preschool children through situational exercises. The author pays special attention to the analysis of the technology of formation and development of critical thinking in preschool children.

Keywords: critical thinking, the development of critical thinking in older preschool children; technology of formation and development of critical thinking; situational and game exercises.

Постановка і обґрунтування актуальності проблеми. Проблема розвитку елементарних основ критичного мислення дошкільників є однією з найактуальніших проблем освітнього процесу дошкільних навчальних закладів, оскільки стрімкий технологічний розвиток та соціальні зміни у сучасному суспільстві, зокрема в українському, формують нові умови та вимоги до функціонування різних освітніх ланок, що також позначаються на завданнях дошкільної освіти [1, с. 34].

Перед сучасною освітою постає нове завдання – це формування всебічно розвиненої, творчої особистості, здатної швидко діяти в нових соціальних умовах через призму життєвих компетентностей, яка володіє вмінням активно і доцільно використовувати знання та досвід на практиці, критично оцінюючи різні життєві ситуації [2, с. 30]

Перспективним завданням дошкільної освіти є не лише інтелектуальний, фізичний, емоційний розвиток дітей, але й формування в них елементів критичного мислення, що сприятиме формуванню у дошкільників здатності доцільного застосування, набутих ними